

ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ: ΒΙΟΗΘΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Τοῦ κ. ΧΡΙΣΤΟΥ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΗΛ,
Δρος Φαρμακευτικῆς-Θεολόγου.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἐμφάνιση διαφόρων ἠθικῶν προβληματισμῶν, πού ἀπορρέουν ἀπό τή σχετικά πρόσφατη καί ἀσύλληπτη σέ μέγεθος καί δυνατότητες ἀνάπτυξη τῶν βιοϊατρικῶν ἐπιστημῶν, ὁδήγησε ἀναπόφευκτα στή δημιουργία μιᾶς νέας ἐπιστήμης: τῆς Βιοηθικῆς, μιᾶς ἐπιστήμης πού προσπαθεῖ νά ἰσορροπήσει τήν ἐμφανή ἐπιθυμία τῶν ἀνθρώπων γιά ὑγεία καί βιολογική ζωή ἀφ' ἑνός καί τήν κρυμμένη ἀνάγκη τῶν κοινωνιῶν γιά ἐπιβίωση καί ἀξίες ἀφ' ἑτέρου⁽¹⁾. Ἐνα ἀπό τά ἀρχαιότερα, ἂν ὅχι ἴσως τό ἀρχαιότερο θέμα, τό ὁποῖο ἐντάσσεται στά πλαίσια τῶν βιοηθικῶν προβληματισμῶν, εἶναι αὐτό τῆς εὐθανασίας. Ἡ εὐθανασία ὀρίζεται γενικά, ὅπως διαφαίνεται ἀπό τήν ἐτυμολογία τῆς λέξης, ὡς ὁ καλός θάνατος. Στόν ὀρισμό αὐτόν ἐνυπάρχει ἅμεσα ἡ ἔννοια τῆς ἐπιθυμίας, τῆς προαίρεσης εἴτε τοῦ ἴδιου τοῦ ἐνδιαφερόμενου προσώπου πού ἐπιδιώκει τήν εὐθανασία γιά τόν ἑαυτό του, εἴτε ἑνός ἄλλου προσώπου (μέ ἢ χωρίς τή συγκατάθεση τοῦ ἐνδιαφερόμενου προσώπου), γιά τή διακοπή τῆς ζωῆς μέσω συνήθως ἡπιων καί «εὐχάριστων» τρόπων. Ἡ εὐθανασία συνοδεύεται πάντοτε ἀπό κίνητρα εἴτε ἀνθρωπιστικά (π.χ. ἡ μή παράταση ἑνός μαρτυρικοῦ τέλους πού ἴσως ἀναπόφευκτα θά ἐπέλθει), εἴτε κοινωνικά (π.χ. ἡ μή ἐπιβάρυνση τῆς κοινωνίας). Σέ αὐτά τά κίνητρα μποροῦν, ἐπίσης, νά συνυπάρ-

1. Χατζηνικολάου Ν. Ἀρχιμ.: Ἐλεύθεροι ἀπό τό γονιδίωμα. Κέντρο Βιοϊατρικῆς Ἠθικῆς καί Δεοντολογίας, Ἐκδόσεις Σταμούλου Α.Ε., Ἀθήνα Χ.Χ., σελ. 9.

χουν φιλοσοφικές και ήθικές ιδέες. Η εὐθανασία διακρίνεται ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία κυρίως λόγω τῶν βίαιων τρόπων πού μεταχειρίζεται ἢ τελευταία γιὰ τὴν πρόκληση τοῦ θανάτου. Στὴν εὐθανασία, ἐπίσης, ὑπάρχει τὸ ἐνδεχόμενο τῆς μὴ συγκατάθεσης στὴν πράξη αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου πού πεθαίνει.

Ἡ ἐνεργητικὴ εὐθανασία (active euthanasia) ἀφορᾷ στὴ διακοπὴ τῆς ζωῆς μὲ ἐνεργητικό τρόπο, δηλαδή ἐνσυνείδητα (μὲ τὴ βούληση τοῦ ἐνδιαφερόμενου), μέσω κάποιων μέσων, προκαλεῖται ὁ θάνατος. Ἀντίθετα, στὴν παθητικὴ εὐθανασία ὁ θάνατος προκαλεῖται ἀπὸ τὴ διακοπὴ τῶν μέσων πού ὑποστηρίζουν τὴ ζωὴ. Ἡ ἱατρικῶς ὑποβοηθούμενη εὐθανασία (physician-assisted suicide, PAS) προκαλεῖται μέσω τῆς βοήθειας ἱατροῦ, π.χ. μὲ συνταγογράφηση συγκεκριμένων συνδυασμῶν φαρμάκων, πού θὰ ὀδηγήσουν σ' ἓνα ἀνώδυνο θάνατο. Συνώνυμος μὲ τὸν ὅρο τῆς ἐνεργητικῆς εὐθανασίας εἶναι καὶ ὁ ὅρος τῆς ἐθελοντικῆς ἐνεργητικῆς εὐθανασίας (voluntary active euthanasia, VAE).

Σκοπὸς τῆς παρούσας ἐργασίας εἶναι νὰ προβάλει, μέσω τῆς ἀναφορᾶς διαφόρων ἱστορικῶν σταθμῶν στὴν πορεία τῆς εὐθανασίας καὶ τοῦ ἀντίστοιχου σύγχρονου ἠθικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ, τὴν ἀξία τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ τὴ συμβολὴ πού μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὸς Λόγος στὴ Βιοηθικὴ ἐπιστήμη. Ὡς παράδειγμα γιὰ τὸ ἐν λόγω ἐγχεῖρημα θὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ διαπραγμάτευση τοῦ ζητήματος τῆς εὐθανασίας. Συνοπτικά, θὰ γίνεῖ ἀναφορὰ στὴν εὐθανασία σύμφωνα μὲ τὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀκολουθῶς θὰ ἐξεταστεῖ τὸ πρόγραμμα εὐθανασίας στὴ ναζιστικὴ Γερμανία καὶ ἡ περίπτωση τοῦ Ramon Sampedro στὴν Ἰσπανία, στὴ συνέχεια θὰ ἐπιχειρηθεῖ μία ψηλάφηση τῆς εὐθανασίας στὴν Ἰαπωνία καὶ στὴν Εὐρώπη, κατόπιν θὰ ἀναλυθοῦν διάφορες κοινωνικὲς προεκτάσεις τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς σχέσης της μὲ τὴν εὐθανασία, θὰ ἀκολουθήσει ἀναφορὰ στὴν εὐθανασία καὶ στὴν ἠθικὴ κατὰ τὸν Emmanuel Levinas καὶ θὰ καταλήξουμε συμπερασματικά σὲ μία πρόταση, πού πηγάζει ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς Πίστεως.

Ἡ εὐθανασία ἐκ τῆς φύσεώς της βρίσκεται πολύ κοντά τόσο στήν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας ὅσο καί στήν ἔννοια τοῦ θανάτου. Οἱ δύο αὐτές ἔννοιες θά μπορούσε νά ὑποστηρίξει κάποιος, ὅτι ἔχουν μεταξύ τους μιά ἀμφίδρομη σχέση: Ἡ ἐλευθερία μπορεῖ νά ὀδηγήσει στό θάνατο καί ἀντίθετα ὁ θάνατος μπορεῖ νά ὀδηγήσει στήν ἐλευθερία. Οἱ δύο αὐτοί πόλοι ἀπασχόλησαν καί ἀπασχολοῦν ἔντονα τή φιλοσοφική σκέψη. Ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ προσδιορίζεται σύμφωνα μέ τόν Μπερντιάγιεφ ἀπό μιά πρωταρχική ἐλευθερία πού ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τήν ἐμφάνιση τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ. Αὐτή ἡ ἐλευθερία εἶναι, κατὰ τόν Μπερντιάγιεφ, ριζωμένη στό Μηδέν, τό ὁποῖο ἀναφέρεται στό Θεό ὡς «μὴ ὄν» καί εἶναι ἡ πρωταρχική πηγὴ τῆς ἐλευθερίας^(2, 3). Ὁ Σάρτρ ἀπὸ τήν ἄλλη, ἂν καί ταυτίζει τό Μηδέν μέ τήν ἐλευθερία, ὑποστηρίζει ὅτι τό Μηδέν ἀναφέρεται στὸν ἄνθρωπο, πού ἡ ἐλευθερία του ἔγκειται στήν καταδίκη του νά ἐκλέγει ἀδιάκοπα αὐτό τό Μηδέν⁽⁴⁾. Ὅποια, ὅμως, καί νά εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς ἐλευθερίας, ἡ προσοχή στρέφεται στό κατὰ πόσον ὁ θάνατος ταυτίζεται μέ τό καλὸ ἢ τό κακό, κάτω βέβαια ἀπὸ τίς περιστάσεις πού ὀδηγοῦν κάποιον ἄνθρωπο νά προβληματίζεται σχετικὰ μέ τό θέμα τῆς εὐθανασίας.

2. Η ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Ἡ εὐθανασία στήν Παλαιὰ Διαθήκη ἐπιζητεῖται κυρίως γιὰ νά ἀποφευχθεῖ ὁ θάνατος ὑπὸ φρικώδεις συνθῆκες (ἀφόρητοι σωματικοὶ πόνοι ἢ φοβεροὶ ψυχικοὶ ἐξευτελισμοί), ἀλλὰ ἐπίσης καί γιὰ νά ἀποφευχθεῖ ζωὴ πού θά εἶναι ἀθλία λόγω σωματικῆς ἀνεπάρκειας ἢ/καί ψυχικῆς ὀδύνης⁽⁵⁾.

2. Berdyayev, N.: Mirosozertsaniye Dostoyers Koro, YMCA-Press, Praga 1923.

3. Μακράκης, Μ.: Ντοστογιέφσκι. Πάθος καί Ἐλευθερία, Ἐκδόσεις “Ἑλληνικά Γράμματα”, Ἀθήνα 1994, σελ. 86-87.

4. Sartre, J-P.: Εἶναι καί τό Μηδέν, δοκίμιο φαινομενολογικῆς ὄντολογίας, μετφρ. Κωστή Παπαγιώργη, Ἐκδόσεις Παπαζήση, Ἀθήνα 1977.

5. Παπαγιαννόπουλος Ι.: Ἡ εὐθανασία ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, “Θεολογία”, τόμ. ο': 274-282, 1999.

Ὁ καθηγητής Ἰ. Παπαγιαννόπουλος ἐντόπισε τίς ἀκόλουθες περιπτώσεις:

(α) Ὁ κριτής Γεδεών διέταξε τόν πρωτότοκο υἱό του, Ἰεθέρ, νά φονεύσει τούς βασιλεῖς τῆς Μαδιάμ Ζεβεέ καί Σελμανά. Οἱ βασιλεῖς, ὅμως, αὐτοί, ἐπειδή κατάλαβαν, ὅτι ὁ Ἰεθέρ ἦταν πολὺ νέος στήν ἡλικία καί ἀδύνατος καί ὑπῆρχε πιθανότητα νά παρατείνει τό θάνατό τους λόγω ἀδύνατων κτυπημάτων, ζήτησαν ἀπό τόν Γεδεών νά τούς σκοτώσει ὁ ἴδιος, ὅπως καί ἔκανε (Κριταί η', 20-21)

(β) Ὁ βασιλιάς Ἀβιμέλεχ, κατά τήν κατάληψη τῆς Θήβης, κυπήθηκε στό κεφάλι ἀπό πέτρα, τήν ὁποία ἔριξε γυναίκα πού βρισκόταν σέ ψηλότερο σημεῖο. Τότε ὁ Ἀβιμέλεχ γιά νά μή θεωρηθεῖ, ὅτι σκοτώθηκε ἀπό γυναίκα, διέταξε τό δοῦλο του νά τόν σκοτώσει, ὅπως καί ἔγινε (Κριταί θ', 51-54).

(γ) Κατά τή μάχη μέ τούς Φιλισταίους ὁ βασιλιάς τῶν Ἰσραηλιτῶν τραυματίστηκε σοβαρά καί καταλαβαίνοντας, ὅτι ἡ μάχη θά χανόταν καί ὁ ἴδιος θά συλλαμβανόταν καί θά πέθαινε μέ φοβερή διαπόμευση, διέταξε τό δοῦλο του νά τόν σκοτώσει. Ὁ δοῦλος του, ὅμως, ἀρνήθηκε καί τότε ὁ Σαούλ ἔπεσε μόνος του πάνω στό ξίφος του καί ἀπέθανε Ὁ δοῦλος του, βλέποντας τό συμβάν, ἔνοιωσε τύψεις γιά τήν ἀπειθαρχία πού ἔδειξε καί ἀποφάσισε νά θανατώσει τόν ἑαυτό του μέ τόν ἴδιο τρόπο, πράγμα πού ἔγινε (Βασιλειῶν Α' λα', 3-5).

(δ) Κάποιος κάτοικος τῆς Ἱερουσαλήμ, ὀνόματι Ραζίς, γιά νά μή συλληθεῖ ζωντανός ἀπό τούς στρατιῶτες τοῦ Νικάνορος προσπάθησε νά θέσει τέρμα στή ζωή του μέ τό ξίφος του. Ἐπειδή, ὅμως, δέν τά κατάφερε, κατακρήμνισε τόν ἑαυτό του ἀπό τά τείχη τῆς πόλεως (Μακκαβαίων Β' ιδ', 37-46).

(ε) Ὁ ἔβδομος ἀπό τούς ἀδελφούς τῶν Μακκαβαίων, καθώς καί ἡ μητέρα τους, ἔριξαν ἀπό μόνοι τους τούς ἑαυτούς τους στή φωτιά καί θανατώθηκαν ἀποφεύγοντας ἔτσι περαιτέρω ἐξευτελισμούς (Μακκαβαίων Δ' ιβ', 20).

(στ) Ὁ Ἀχιτόφελ, προκειμένου νά ἀποφύγει τήν καταισχύνη, ἐπειδή δέν εἰσακούστηκε ἡ συμβουλή του πρός τόν Ἀβεσσαλώμ κατά τήν ἐπανάσταση τοῦ τελευταίου ἐναντίον τοῦ Δαβίδ, ἔθε-

σε τέρμα στη ζωή του διά απαγχονισμού (Βασιλειῶν Β' ιζ', 23).

(ζ) Ὁ Σαμψὼν γιὰ νὰ δώσει τέρμα στοὺς ἐξευτελισμούς, στοὺς ὁποίους ὑποβαλλόταν ἀπὸ τοὺς Φιλισταίους (τύφλωση, βαρειά ἐργασία, ἐμπαιγμοὶ κ.ἄ.), κατάρφερε λόγω τῆς ἀπαράμιλλης δυνάμει του νὰ γκρεμίσει ὁλόκληρο ἀνάκτορο καὶ μαζί μέ τοὺς ἄρχοντες τῶν Φιλισταίων νὰ θανατώσει καὶ τὸν ἑαυτό του (Κριταὶ ιστ', 21-25).

(η) Ὁ Ζαμβρί, ὁ ὁποῖος ἐπιχείρησε πραξικόπημα στὴν πόλη Θερσά, βλέποντας ὅτι ἀπέτυχε, ἔδωσε τέλος στὴ ζωή του, πυρπολώνοντας τὸν πύργο, στὸν ὁποῖο βρισκόταν (Βασιλειῶν Γ' ιστ', 16-18).

(θ) Ὁ Τωβίτ καὶ ἡ Σάρρα παρακάλεσαν ἀμφότεροι τὸν Θεὸ νὰ πάρει τὴν ψυχὴ τους λόγω ἀφόρητης ψυχικῆς ὀδύνης, ἐξ αἰτίας τῶν εἰς βάρος τους ἀδικιῶν, χλευασμῶν καὶ τῆς μὴ οἰκογενειακῆς ἀποκατάστασης. Ἡ δέηση, ὅμως, αὐτὴ δὲν εἰσακούστηκε ἀπὸ τὸν Θεό, γεγονὸς ποὺ δείχνει, ὅτι ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν Π. Διαθήκη τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι σύμφωνο μέ τὸν τερματισμὸ τῆς ζωῆς γιὰ λόγους ἄλλους, ἐκτὸς ἀπὸ πατριωτικούς καὶ ἐθνικούς (Τωβίτ γ', 6-7).

Ἀπὸ τίς πιὸ πάνω ἀναφορές συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τὴν Π. Διαθήκη ἡ εὐθανασία ἦταν συνώνυμη τοῦ γρήγορου καὶ ἔντιμου κατὰ τὸ δυνατό θανάτου, ὁ ὁποῖος δινόταν μέ βίαιο τρόπο, παραπέμποντας ταυτόχρονα στὴν αὐτοχειρία.

3. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗ ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Κατὰ τὸ Φθινόπωρο τοῦ 1939 ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ ὑπέγραψε μέ ἀπόλυτη μυστικότητα τὴ διαταγὴ γιὰ τὴν ἑναρξὴ ἑνὸς προγράμματος εὐθανασίας καθυστερημένων ἢ μέ σοβαρὲς ἀναπηρίες παιδιῶν στὴ Γερμανία. Οἱ λόγοι γιὰ τὴν ἑναρξὴ τοῦ προγράμματος αὐτοῦ βασίζονταν τόσο σὲ πρακτικούς σκοποὺς (ἀπο-φόρτωση νοσοκομείων καὶ ἰδρυμάτων ἔτσι ὥστε αὐτὰ νὰ διαθέτουν περισσότερες κλίνες γιὰ τὸν ἐπερχόμενο πόλεμο) ὅσο καὶ σὲ ἰδεολογικὲς τοποθετήσεις (ἀρεία φυλὴ κτλ).

Υπεύθυνοι για τό πρόγραμμα αυτό ἦταν οἱ ἱατροὶ Bouhler καὶ Brandt, οἱ ὁποῖοι, χωρὶς νά ἀνακοινώσουν τίς πραγματικές προθέσεις τοῦ προγράμματος, ζήτησαν ἀπό ὅλη τήν ἱατρική κοινότητα τῆς Γερμανίας νά ἀναφέρει σέ εἰδικό ἔντυπο τίς περιπτώσεις καθυστερημένων παιδιῶν, πού εἶχε ὑπ' ὄψιν της, μέ τό δικαιολογητικό τῆς καταγραφῆς καί τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Τά εἰδικά αὐτά ἔντυπα (ἐρωτηματολόγια) ἀξιολογοῦνταν ἀπό τρεῖς δῆθεν εἰδικούς ἱατρούς, οἱ ὁποῖοι, χωρὶς νά ἐξετάσουν οἱ ἴδιοι τά παιδιά, ἀποφάσιζαν, μέ βάση τίς ἀναφορές, ποιά ἀπό αὐτά ἔπρεπε νά πεθάνουν καί ποιά ὄχι. Στή συνέχεια, ἄνδρες τῶν SS μέ λευκές ποδιές περνοῦσαν ἀπό τά σπῖτια τῶν καθυστερημένων παιδιῶν καί τά παρελάμβαναν λέγοντας στούς γονεῖς ὅτι θά τύχουν καλύτερης ἱατρικῆς φροντίδας. Οἱ ἄνδρες «μέ τίς λευκές ποδιές καί τίς μπότες τῶν SS», ὅπως λέγεται χαρακτηριστικά, ὀδηγοῦσαν τά παιδιά σέ «Ἰδρύματα», στά ὁποῖα, μέσω θανατηφόρων τοξικῶν ἀερίων ἢ ἐνέσεων ἢ ὑπόθετων βαρβιτουρικῶν καί ἄλλων οὐσιῶν, τά θανάτωναν. Κατόπιν, τό «Ἰδρυμα» πληροφοροῦσε μέ μιά στερεότυπη ἐπιστολή τούς γονεῖς τῶν παιδιῶν ὅτι τό παιδί τους πέθανε ἀπό ξαφνικό καί ἀπρόσμενο ἐγκεφαλικό οἴδημα καί τό σῶμα του ἔπρεπε νά ἀποτεφρωθεῖ ἀμέσως. Οἱ πρῶτες εὐθανασίες παιδιῶν ἄρχισαν τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1939 καί συνεχίστηκαν μέχρι τό 1943. Στό μεταξύ στό πρόγραμμα αὐτό εἶχαν συμπεριληφθεῖ καί φυσιολογικά παιδιά ἄλλων φυλῶν (π.χ. Ἑβραῖοι), καθώς καί ἐνήλικες⁽⁶⁾. Ὑπολογίζεται, ὅτι θανατώθηκαν μ' αὐτόν τόν τρόπο πάνω ἀπό 73.000 ἄτομα⁽⁷⁾.

Στίς διάφορες συζητήσεις γιά τό θέμα τῆς εὐθανασίας πολλοί χρησιμοποιοῦν, μάλλον ἀτυχῶς, τό χαρακτηρισμό «Ναζί» σέ ὅσους ὑπεραμύνονται τῶν θέσεων τῆς εὐθανασίας⁽⁷⁾. Χωρίς ἀσφαλῶς νά διαβεβαιώνει κανείς, ὅτι στρατηγικές παρόμοιες

6. Wysrynski, D.: Men with white coats and SS boots: the children's euthanasia programme during the third reich. Paediatric and Perinatal Epidemiology, 14: 295-299, 2000.

7. Cavanaugh, T.: The Nazi! Accusation and current US Proposals, Bioethics, 11:290-297, 1997.

μέ τό πρόγραμμα εὐθανασίας στή ναζιστική Γερμανία δέν μποροῦν νά ἐπαναληφθοῦν, χρειάζεται διάκριση καί σύννεση στόν πιό πάνω παραλληλισμό. Ἀφ' ἑνός γιατί τά κριτήρια καί ἡ ἀφετηρία τῶν Ναζί ἦταν πολιτικο-ιδεολογικά καί ἀφ' ἑτέρου γιατί δέν εἶχαν οὐσιαστικά τή συγκατάθεση τῶν ἐνδιαφερομένων προσώπων. Ἡ εὐθανασία στίς μέρες μας συμπορεύεται λίγο - πολύ μέ τήν ἐνημερωμένη συγκατάθεση καί τήν ἐλεύθερη ἀπόφαση τοῦ ἐνδιαφερόμενου προσώπου. Ἡ ἀπόφαση ἑνός τρίτου γιά τήν παροχή εὐθανασίας σέ κάποιο πρόσωπο ἐνέχει πολύ σκεπτικισμό, γιατί ἡ ἀπόφαση ὅτι ἡ ζωή κάποιου δέν ἀξίζει νά τή ζεῖ δέν ταυτίζεται κατ' ἀνάγκην μέ τήν ἀπόφαση ὅτι ἡ ζωή αὐτοῦ πρέπει νά τερματιστεῖ.

Ἰσχυρό, ἐπίσης, κριτήριο γιά τήν εὐθανασία στήν ἐποχή μας ἀποτελεῖ ὄχι μόνο ἡ συγκατάθεση αὐτοῦ πού ἐπιθυμεῖ νά διακόψει τή ζωή του, ἀλλά καί ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο ἐπιζητεῖ τό θάνατο. Ὑπάρχουν, ἐπίσης, ἀπόψεις, πού ὑποστηρίζουν, ὅτι δέν πρέπει κατ' ἀνάγκην κάποιος νά δέχεται τήν εὐθανασία ὡς μή ἠθική πράξη γιά νά ἀπορρίπτει τή νομιμοποίησή της. Ὅπως δὲ ποτε, ὅμως, χρειάζεται μεγάλη περίσκεψη στίς θέσεις τῆς εὐθανασίας στήν ἐποχή μας, γιατί ἀκριβῶς τά κριτήρια τῆς σύγχρονης ἀνθρωπότητας εἶναι περισσότερο ἀνθρώπινα καί ἀνθρωπιστικά σέ σχέση μέ περασμένες ἐποχές⁽⁷⁾.

(Συνεχίζεται)